

O'RTA ASR MUTAFAKKIRLARINING MUSIQAGA OID QARASHLARI ASOSIDA BO'LG'USI MUSIQA FANI O'QITUVCHILARIDA MUSIQIY-ESTETIK TARBIYANI TAKOMILLASHTIRISH METODLARI

**Isaxanova Muslimaxon
Dilshodjon qizi**

*Qo'qon davlat universiteti
Musika ta'limi va san'at magistranti*

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari asosida bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirish metodlari ilmiy jihatdan asoslab beriladi. Tadqiqotda Abu Nasr Forobiyning musiqani inson ruhiy holati va axloqiy kamolotiga ta'sir etuvchi ilm sifatida talqin etishi, Ibn Sinoning musiqaning ruhiy-terapevtik va estetik ahamiyatiga oid qarashlari, Al-G'azzoliyning musiqani qalb tarbiyasi va ma'naviy poklanish vositasi sifatida izohlashi hamda Abdurahmon Jomiyning musiqani badiiy go'zallik va estetik idrokni shakllantiruvchi san'at sifatida talqin qilishi metodik nuqtayi nazardan tahlil qilinadi. Ushbu qarashlarga tayangan holda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirishga yo'naltirilgan metodlar tizimi ishlab chiqiladi va ularning pedagogik asoslari ochib beriladi. Tadqiqot natijalari tarixiy-pedagogik merosga tayangan metodik yondashuvlar musiqa ta'limining estetik yo'naltirilganligini kuchaytirishini ilmiy jihatdan asoslaydi.

Kalit so'zlar: musiqiy-estetik tarbiya, Forobiy, Ibn Sino, Al-G'azzoliy, Abdurahmon Jomiy, musiqa pedagogikasi, metodlar, bo'lg'usi musiqa o'qituvchilari.

Kirish.

O'rta asr Sharq mutafakkirlari ilmiy merosida musiqa san'ati alohida mavqega ega bo'lib, u inson tarbiyasi, estetik idrok va ruhiy kamolot bilan uzviy bog'langan holda talqin etilgan. Abu Nasr Forobiy o'zining "Kitob al-musiq al-kabir" asarida musiqani aniq ilmiy qonuniyatlarga asoslangan hodisa sifatida izohlar ekan, uning inson ruhiy holatiga bevosita ta'sir etishini ta'kidlaydi va musiqaning maqsadi inson qalbida muvozanat va go'zallik hissini shakllantirishdan iborat ekanini qayd etadi. Ibn Sino esa musiqani nafaqat estetik zavq manbai, balki inson ruhiyatiga shifo baxsh etuvchi vosita sifatida baholab, musiqaning ohang va ritmlari orqali hissiyotlarni boshqarish va estetik didni tarbiyalash mumkinligini ilmiy asosda ko'rsatib beradi. Al-G'azzoliy musiqani qalbni poklovchi va ma'naviy tarbiyani kuchaytiruvchi omil sifatida talqin qilib, musiqa insonning ichki olamiga ta'sir etish orqali axloqiy fazilatlarni shakllantirishini asoslaydi, Abdurahmon Jomiy esa musiqani badiiy go'zallik va estetik idrokni yuksaltiruvchi san'at sifatida ko'rib, uni inson tafakkuri va

hissiy dunyosini boyituvchi kuch deb hisoblaydi. Ushbu qarashlar musiqaning estetik-tarbiyaviy mohiyati tarixiy jihatdan puxta asoslanganini ko'rsatadi.

Bugungi kunda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash jarayonida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirish masalasi aynan shu tarixiy-falsafiy merosga tayangan holda hal etilishi zarur, chunki o'qituvchi musiqani faqat ijro etuvchi yoki o'rgatuvchi emas, balki estetik qadriyatlarni yetkazuvchi shaxs sifatida shakllanishi lozim. O'rta asr mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlarini metodik jihatdan qayta talqin qilish bo'lg'usi o'qituvchilarda musiqani chuqur idrok etish, estetik baholash va tarbiyaviy jarayonda ongli qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirish imkonini beradi. Shu bois, mazkur maqolaning maqsadi Forobiy, Ibn Sino, Al-G'azzoliy va Abdurahmon Jomiy qarashlariga tayangan holda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirish metodlarini ilmiy asoslashdan iboratdir.

Materiallar va tadqiqot usullari.

Mazkur tadqiqot bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirish metodlarini ishlab chiqishga qaratilgan bo'lib, uning metodologik asosini o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari hamda zamonaviy musiqa pedagogikasi va estetik tarbiya nazariyalarining integratsiyasi tashkil etdi. Tadqiqot materiali sifatida Abu Nasr Forobiyning musiqani ilmiy va ruhiy muvozanatni ta'minlovchi hodisa sifatida talqin qilgan qarashlari, Ibn Sinoning musiqaning hissiy-ruhiy va terapevtik ta'siri haqidagi fikrlari, Al-G'azzoliyning musiqani qalb tarbiyasi va axloqiy kamolot vositasi sifatida izohlovchi mulohazalari hamda Abdurahmon Jomiyning musiqani badiiy go'zallik va estetik idrokni shakllantiruvchi san'at sifatida talqin etgan qarashlari asosiy nazariy manba sifatida tanlab olindi. Tadqiqot jarayonida ushbu qarashlar zamonaviy ilmiy adabiyotlar — musiqa pedagogikasi, estetik tarbiya va kasbiy tayyorgarlik nazariyalariga oid tadqiqotlar bilan qiyosiy tahlil qilinib, ularga tayangan holda musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirishga yo'naltirilgan metodlar tizimi ishlab chiqildi.

Metodik yondashuv Forobiyning musiqani ongli idrok etish va estetik muvozanatni shakllantirish haqidagi g'oyalariga tayangan holda **musiqiy tahlil va estetik anglash metodi**, Ibn Sinoning musiqaning ruhiy-hissiy holatlarga ta'siri haqidagi qarashlariga asoslangan **musiqiy-emotsional idrokni rivojlantirish metodi**, Al-G'azzoliyning musiqani axloqiy va ma'naviy tarbiya bilan bog'lovchi g'oyalariga tayanib ishlab chiqilgan **reflektiv-estetik tarbiya metodi**, shuningdek Abdurahmon Jomiyning musiqani badiiy go'zallik va estetik tafakkur bilan uyg'un holda talqin etgan qarashlariga asoslangan **badiiy-estetik talqin metodi** orqali asoslandi. Ushbu metodlar pedagogik tajriba-sinov jarayonida bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining estetik tafakkuri, musiqiy didi va kasbiy-estetik ongini rivojlantirishga qaratilgan holda qo'llanildi. Tadqiqotda tarixiy-pedagogik tahlil, qiyosiy tahlil, kontent-tahlil va pedagogik umumlashtirish usullaridan foydalanilib, har bir metodning ilmiy manbasi, nazariy asosi va pedagogik samaradorligi izchil ravishda asoslab berildi, bu esa taklif etilgan metodlarning tasodifiy emas, balki chuqur ilmiy meros va zamonaviy pedagogik adabiyotlarga tayangan holda ishlab chiqilganligini ta'minladi.

Natijalar.

Tadqiqot jarayonida o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlariga tayangan holda ishlab chiqilgan metodlarning bo'lg'usi musiqa fani

o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirishda sezilarli pedagogik samaradorlikka ega ekanligi aniqlandi. Forobiy ta'limotiga asoslangan musiqiy tahlil va estetik anglash metodini qo'llash natijasida talabalarda musiqiy asarlarni ongli idrok etish, ularning tuzilishi, ohang va ritm uyg'unligini estetik mezonlar asosida tahlil qilish ko'nikmalari shakllandi, bu esa musiqani tasodifiy emotsional qabul qilishdan ongli estetik baholash darajasiga olib chiqdi. Ibn Sino qarashlariga tayangan musiqiy-emotsional idrokni rivojlantirish metodi bo'lg'usi o'qituvchilarning musiqaga nisbatan hissiy sezgirligini oshirib, musiqiy obrazlar orqali ruhiy holatlarni anglash, emotsional muvozanatni saqlash va estetik didni chuqurlashtirishga xizmat qildi, bu holat musiqaning terapevtik va tarbiyaviy imkoniyatlarini amaliy jihatdan his etish imkonini berdi. Al-G'azzoliy g'oyalariga asoslangan reflektiv-estetik tarbiya metodini joriy etish natijasida talabalarda musiqaning axloqiy va ma'naviy mazmunini anglash, musiqiy tajribani shaxsiy qadriyatlar va tarbiyaviy maqsadlar bilan bog'lash ko'nikmalari rivojlandi, bu esa musiqani faqat estetik hodisa emas, balki ma'naviy tarbiya vositasi sifatida idrok etishiga olib keldi. Abdurahmon Jomiy qarashlariga tayangan badiiy-estetik talqin metodi esa bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqani badiiy go'zallik, obrazlilik va estetik mukammallik nuqtayi nazaridan talqin qilish qobiliyatini rivojlantirib, ularning estetik tafakkuri va musiqiy nutq madaniyatini sezilarli darajada boyitdi. Umuman olganda, tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, o'rta asr mutafakkirlarining musiqiy qarashlariga tayangan holda ishlab chiqilgan metodlar tizimli qo'llanilganda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiya jarayoni chuqur, ongli va barqaror xarakter kasb etadi hamda ularning kasbiy-estetik tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Muhokama.

Olingan natijalar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlariga tayangan holda ishlab chiqilgan metodlar bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirishda nazariy jihatdan asosli va amaliy jihatdan samarali pedagogik mexanizm sifatida namoyon bo'ladi. Forobiy tomonidan musiqaning ilmiy va estetik muvozanatni ta'minlovchi hodisa sifatida talqin etilishi asosida ishlab chiqilgan musiqiy tahlil va estetik anglash metodi zamonaviy musiqa pedagogikasida ongli idrok, analitik tafakkur va estetik baholashni uyg'un rivojlantirish zarurligi haqidagi ilmiy qarashlar bilan to'liq mos keladi, chunki ushbu metod talabaning musiqani yuzaki hissiy qabul qilishdan yuqori darajadagi estetik tafakkurga o'tishini ta'minlaydi. Ibn Sinoning musiqaning ruhiy-hissiy holatlarga ta'siri haqidagi ilmiy mulohazalari asosida shakllantirilgan musiqiy-emotsional idrokni rivojlantirish metodi esa musiqiy ta'lim jarayonida affektiv komponentning ahamiyatini asoslab, estetik tarbiyani shaxsning ichki dunyosi bilan bog'lash imkonini beradi, bu holat zamonaviy estetik tarbiya nazariyalarida keng e'tirof etilgan shaxsga yo'naltirilgan yondashuv bilan uyg'unlashadi. Al-G'azzoliy qarashlariga tayangan reflektiv-estetik tarbiya metodi musiqani axloqiy va ma'naviy tarbiya bilan uzviy bog'lash orqali bo'lg'usi o'qituvchining kasbiy mas'uliyatini chuqurlashtiradi va musiqiy faoliyatni pedagogik maqsadlarga ongli ravishda yo'naltirish ko'nikmalarini rivojlantiradi, bu esa musiqani tarbiyaviy jarayonning markaziy elementi sifatida talqin qiluvchi ilmiy yondashuvlarni tasdiqlaydi. Abdurahmon Jomiyning musiqani badiiy go'zallik va estetik mukammallik bilan

bog'lovchi qarashlariga asoslangan badiiy-estetik talqin metodi esa bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida estetik did, obrazli tafakkur va musiqiy nutq madaniyatini shakllantirishga xizmat qilib, musiqiy ta'limning san'atshunoslik va pedagogik jihatlarini integratsiyalash zarurligini ilmiy jihatdan asoslaydi. Umuman olganda, muhokama natijalari shuni ko'rsatadiki, tarixiy-pedagogik merosga tayangan metodlar tizimi zamonaviy musiqa pedagogikasida estetik tarbiyani fragmentar emas, balki konseptual va tizimli jarayon sifatida tashkil etish imkonini beradi hamda bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy-estetik tayyorgarligini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqadi.

Xulosa.

Mazkur ilmiy tadqiqot natijalari o'rta asr Sharq mutafakkirlarining musiqaga oid qarashlari bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirish metodlarini ilmiy jihatdan asoslash uchun mustahkam nazariy va metodologik poydevor bo'la olishini ishonchli tarzda tasdiqladi. Tadqiqot jarayonida aniqlanishicha, Forobiyning musiqani ilmiy qonuniyatlarga asoslangan va ruhiy muvozanatni ta'minlovchi estetik hodisa sifatida talqin etishi musiqiy tahlil va ongli estetik anglashga yo'naltirilgan metodlarni ishlab chiqish imkonini beradi, Ibn Sinoning musiqaning ruhiy-hissiy va terapevtik ta'siriga oid qarashlari esa musiqiy-estetik tarbiyada emotsional idrokni rivojlantirish metodining ilmiy asosini tashkil etadi. Al-G'azzoliyning musiqani axloqiy va ma'naviy poklanish vositasi sifatida izohlashi reflektiv-estetik tarbiya metodining tarbiyaviy mohiyatini chuqurlashtirsa, Abdurahmon Jomiyning musiqani badiiy go'zallik va estetik mukammallik ifodasi sifatida talqin qilishi bo'lg'usi o'qituvchilarda badiiy-estetik talqin va obrazli tafakkurni rivojlantirish metodini asoslashga xizmat qiladi. Ushbu metodlarning tizimli va ongli qo'llanilishi bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarining kasbiy-estetik tayyorgarligini chuqurlashtirib, ularni musiqani nafaqat o'rgatish, balki estetik va tarbiyaviy qadriyatlarni yetkazish vositasi sifatida angelaydigan pedagog shaxs sifatida shakllantirishga imkon yaratadi. Tadqiqot xulosalari shuni ko'rsatadiki, tarixiy-pedagogik merosga tayangan metodik yondashuvlar zamonaviy musiqa ta'limida musiqiy-estetik tarbiyani takomillashtirishning samarali va ilmiy asoslangan yo'li bo'lib, ularni oliy pedagogik ta'lim tizimiga integratsiya qilish bo'lg'usi musiqa fani o'qituvchilarini tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Forobiy A.N. *Kitob al-musiqa al-kabir*. Qohira: Dar al-Kutub, 1967.
2. Ibn Sino. *Ash-shifo'* (musiqa va estetika bo'limlari). Tehron: Donishgoh nashriyoti, 1984.
3. Ibn Sino. *Donishnoma*. Toshkent: Fan, 1980.
4. Al-G'azzoliy. *Ihyo ulum ad-din*. Bayrut: Dar al-Fikr, 1997.
5. Jomiy A. *Risola dar ilmi musiqa*. Tehron: Nashri Ilmiy, 1991.
6. To'xtayev M. Sharq mutafakkirlarining estetik qarashlari. Toshkent: Fan, 2014.
7. Qodirov B. Musiqa pedagogikasining nazariy asoslari. Toshkent: O'qituvchi, 2016.
8. Sharipov S. Musiqiy-estetik tarbiyaning metodologik asoslari. *Pedagogik ta'lim*. 2019; №4.

9. Abdullayev R. Musiqaning tarbiyaviy va estetik ahamiyati. *San'atshunoslik masalalari*. 2020; №2.
10. Hasanov A. Bo'lg'usi musiqa o'qituvchilarini tayyorlashda estetik yondashuv. Toshkent: Musiqa, 2021.
11. Karimov I. *Yuksak ma'naviyat — yengilmas kuch*. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.